

نبرد لاله‌کان

پیروزی‌های ایران در نبرد با روسیه

دکتر مرسل صدیق

سرشناسه	عنوان و نام‌پدیدآورنده
۱۳۳۱: صدیق، مرسل	نبرد لاله‌کان: پیروزی‌های ایران در نبرد با روسیه
مرسل صدیق	
مشخصات نشر	تهران: دستان، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۴۱۶ ص: مصور، جدول، عکس.
شابک	978-600-297-045-9 :
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص ۴۱۴ - ۴۱۶.
موضوع	ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. دخالت روسیه. جنگ با روسیه، ۱۲۲۸ - ۱۲۴۳ ق. لاله‌کان.
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۳ ن ۲ ص / DSR ۱۳۵۴
رده‌بندی دیوینی	۹۵۵/۰۷۴ :
شماره کتابشناسی ملی	۳۶۹۴۴۰۸ :

انتشارات دستان

میدان انقلاب، خ اردیبهشت، خ وحید نظری، پلاک ۱۴۶، تلفن: ۶۶۹۵۴۸۰۰

نام کتاب: نبرد لاله‌کان

مؤلف: دکتر مرسل صدیق

صفحه‌آرا و طراح جلد: خدیجه شاهسون

چاپ اول: ۱۳۹۴ - شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه - چاپ: دیبا

ISBN: 978-600-297-045-9

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۹۷-۰۴۵-۹

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

تلفن پخش: ۶۶۴۶۱۰۲۱

فهرست مطالب

۷	شرحی بر چگونگی تألیف
۱۱	قدردانی
۱۳	پیشگفتار
۱۷	مقدمه
۲۳	تاریخ روابط ایران و روسیه
۳۱	خلاصه‌ای از وضع ایران قبل از ظهور نادر (دوران صفویه)
۳۹	ظهور نادر، زندگی و به قدرت رسیدن نادر
۵۱	قرارداد طهماسب قلی خان (نادرشاه) با امپراتریس روسیه
۶۷	کریم خان زند (وکیل الرعایا)
۷۱	آقامحمدخان قاجار
۷۷	ملت روسیه و خلق و خوی آنان از زبان نویسندگان روس
۷۸	حملات مغول‌ها به روسیه و اثرات آن
۸۲	خانواده رومانوف
۱۱۵	استعفا نامه نیکلای دوم، تزار روسیه و پایان حکومت تزارها
۱۲۱	دوران قاجار، پادشاهان و روابط با روسیه
۱۵۹	ظهور عباس میرزا - پیروزی‌ها و شکست‌های او
۱۶۹	معاهده گلستان
۱۷۰	متن معاهده گلستان
۱۷۹	معاهده ترکمن‌چای
۱۸۱	متن قرارداد ایران و روس در ترکمن‌چای
۱۸۸	ژنرال پاسکویچ

۱۹۱	مأموریت الکساندر گریبایدوف و قتل او
۲۰۴	نامه‌هایی که بعداز قتل گریبایدوف از طرف فتحعلی‌شاه
۲۱۱	آیت‌الله میرزا مسیح، مجاهد فی سبیل‌الله
۲۲۱	سابقه تاریخی برای مبارزه و اعلام جهاد
۲۲۴	روحانیون دوره صفوی
۲۲۵	جهاد در دوره قاجار
۲۲۶	انقلاب مشروطیت
۲۲۸	ماجرای لغو قرارداد با شرکت رزی و تحریم تنباکو
۲۳۳	پایان زندگی عباس‌میرزا
۲۳۷	تأسیس قزاق‌خانه در ایران
۲۴۰	پیدایش شاهسون‌ها
۲۴۱	ایل شاهسون بغدادی
۲۴۶	ایل کلهر
۲۴۸	جنگ شاهسون‌ها با نیروهای روسیه
۲۵۳	قرارداد ۱۹۰۷ بین روسیه و انگلستان
۲۵۵	متن قرارداد ۱۹۰۷
۲۵۹	به توپ بستن مجلس توسط روس‌ها
۲۷۰	سرگذشت سرهنگ لیاخوف فرمانده قزاق‌ها که مجلس را به توپ بست
۲۷۵	سرگذشت هارتویگ وزیر مختار روس
۲۷۵	ماجرای به دار آویختن ثقة‌السلام
۲۷۹	واقعه به توپ بستن حرم مطهر حضرت امام رضا(ع)
۲۸۹	سرنوشت عوامل بمباران
۲۹۱	سرنوشت دابیزا بعداز حادثه
۲۹۶	جنگ جهانی اول یا جنگ بزرگ
۳۰۱	نبرد لاله‌کان (آذر ۱۲۹۴ - دسامبر ۱۹۱۵)
۳۰۳	جنگ جهانی اول و لاله‌کان
۳۰۵	ملاقات با سفیر روسیه آقای الکساندر سادوف‌نیکوف
۳۱۶	لاله‌کان و ساوه در جنگ
۳۱۷	لاله‌کان در مسیر جاده ابریشم
۳۱۸	جغرافیا و فرهنگ لاله‌کان
۳۴۸	جنگ روس، ژاپن و شکست روسیه
۳۴۹	دوره حکومت احمدشاه و وقایعی که

- ۳۶۶ ..... جنگ دیگری که روس‌ها آن را مهم می‌دانند، توافق با کردها
- ۳۶۷ ..... درگذشت سلطان محمدخان فرمانده جنگ لاله‌کان
- ۳۶۸ ..... اشمونیل نبی‌الله(ع)
- ۳۷۱ ..... سرگذشت عبرت آموز فرماندهان روسی
- ۳۷۵ ..... سفر به فرانسه برای یافتن قبر باراتف
- ۳۸۰ ..... سرنوشت برخی دیگر از سپاهیان روس که به ایران اعزام شده بودند
- ۳۸۳ ..... اسناد مختلف در مورد تخلیه ایران
- ۳۸۸ ..... قرارداد برست لیتوفسک
- ۳۹۱ ..... تیرباران کردن کولومیتسف
- ۳۹۲ ..... آرامگاه سربازان روسی در لاله‌کان
- ۳۹۳ ..... گرامیداشت روز لاله‌کان
- ۳۹۶ ..... بعداز سقوط تزار
- ۴۰۰ ..... انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ روسیه و تأثیرات آن در ایران
- ۴۰۲ ..... نخستین تماس دولت شوروی سابق با ایران
- ۴۰۶ ..... عهدنامه مودت بین ایران و روسیه منعقد در مسکو
- ۴۱۴ ..... منابع و مآخذ

پیشگفتار

ادبیات تطبیقی در نوشتن تاریخ روشن‌گر لایه‌های تاریک و مخفی برگ‌های آن هستند. مقایسه پدیده‌های تاریخی همچون قرار دادن آنها در کفه‌های ترازوی قضاوت نویسنده و خواننده است که تعیین معیار شناخت در پدیده‌های علوم تجربی راه را هموار و نتایج را قابل اعتمادتر می‌کند.

نوشتن کتاب تاریخی با استفاده از ادبیات تطبیقی یعنی تحقیق و جستجو در عمق پدیده‌های تاریخی که همزمان اتفاق می‌افتند، خواننده خود به صفحات تاریخ می‌نگرد و پدیده‌ها را ملاحظه و قضاوت می‌کند که حقایق تاریخی کدامند و ارزش آن‌ها در کدام نقطه و توسط چه کسانی تعیین می‌شوند.

روابط تاریخی ملت‌ها بتدریج در بستر تاریخ شکل می‌گیرد و تکامل آن به زمان طولانی نیاز دارد، هرچند که پدیده‌های تاریخی گوناگون نیز بر شکل‌گیری آن اثر عمیقی دارد. سیر تاریخی، نشانگر نقاط ضعف و قوت طرفین سازنده تاریخ است. هیچ ملتی جاودانه در قدرت باقی نمانده و هیچ قومی که دارای فرهنگ و روح سلحشوری است، تسلیم و مطیع قدرت‌های بیگانه نشده است. این گفتار به خصوص در مورد اقوام کهن و ملل متمدن که دارای فرهنگ و سابقه تاریخی طولانی هستند، همچون ایران، کاملاً صدق می‌کند. چه در غیر این صورت در طول زمان از بین رفته و اثری از آن باقی نمی‌ماند. تقابل و رودرروئی تاریخی ملت‌ها خود گواه شفاف و روشنی بر این است که طرفین دارای ریشه تاریخی و توان مقابله با طرف مقابل را داشته‌اند.

این بخش از تاریخ ایران بازگوکننده قسمت کوچکی از روابط بین کشور کهن و تاریخی ایران با کشور روسیه است که فراز و نشیب فراوان بر خود دیده است. روزگاری ایران دارای قدرت برتری بوده و بر روسیه تسلط تاریخی داشته و زمانی نیز روسیه توان و امکانات تهاجمی یافته و برخی شرایطی را بر ایران تحمیل کرده است.

تصور تاریخی بعضی از علاقمندان به تاریخ روابط بین ایران و روسیه بر این است که همیشه کشور روسیه تعیین کننده شرایط حاکم بر روابط بین دو کشور بوده و ایران شرایط تحمیلی را پذیرفته است و این تصور ناشی از دو عهدنامه گلستان و ترکمان‌چای است که بین دو کشور منعقد شده است. واکاوی فراز و نشیب تاریخ روابط ایران و روسیه نشان می‌دهد که صفحات زرینی از تاریخ وجود دارد که پیروزی‌های درخشان نظامی و فرهنگی ایران بر روسیه رقم خورده است. روزگاری ایران بر روسیه فائق آمده و در میدان نبرد به موفقیت‌های زیادی رسیده و زمانی روسیه بر ایران چیره شده است. روسیه در زمانی برخی شرایط را بر ایران تحمیل نموده که از پیشرفت‌های تسلیحاتی قرن اخیر استفاده کرده است. ایران به‌عنوان یک ملت کهن و باستانی در شرایط تاریخی گذشته بر بسیاری از کشورها تفوق داشته، از جمله در روابط خود با روم باستان که نمونه تاریخی آن چنین است:

۲۸ سپتامبر سال ۲۰۸ میلادی بهرام دوم شاه ساسانی در آستانه برگزاری جشن مهرگان پیشنهاد «پروپوس» امپراتور روم را برای تقسیم خاور زمین میان دو ابرقدرت ایران و روم رد کرد و به فرستاده امپراتور تأکید کرد که دولت روم باید دست خود را از آسیا کوتاه کند و از مدیترانه شرقی پا فراتر نگذارد و اضافه کرد که ایران آماده است با روم در صلح و صفا به سر برد. فرستاده امپراتور روم تقاضا کرده بود که نماینده‌ای با او به روم برود و این پیشنهاد را مستقیماً در آنجا مطرح کند که بهرام دبیر اول دفتر خود را با وی به روم فرستاد و یک صلح کوتاه مدت میان دو کشور برقرار شد.

در دورانی شرایط حاکم بر روسیه آن‌گونه سخت و غیرقابل تحمل بوده که یک نویسنده روسی می‌نویسد: ما گوشه‌گیران جهان نه به دنیا چیزی داده و نه از

آن چیزی گرفته‌ایم و به گنجینه آرمان بشریت اندیشه‌ای نیفزوده‌ایم. در تکامل عقل انسان بهیچ روی یاری نکرده‌ایم. ما را در خون، نوعی مایه بیماری است که از هرگونه پیشرفت بازمان می‌دارد (صفحه ۱۵ کتاب سرگذشت خاندان رومانوف نوشته میشل دوسن پیر) یا جای دیگر چنین می‌گوید: در آغاز قرن ۱۷ روسیه هنوز - یا اصلاً - کشوری بزرگ نبود که بتوان به حسابش آورد زیرا در اروپا هیچ‌گونه نقش سیاسی نداشت. هیچ کشوری خواهان دوستی با او نبود و در ورسای تقریباً از وجودش بی‌خبر بودند، روس‌ها در آن دوران ملتی وحشی و درشت‌خوی شناخته شده بودند...

اما از دوران پادشاهی دیمتری دروغزن (۱۶۰۵-۱۶۱۳) مسکو به یک اردوی مجهز تبدیل یافته بود و نزار جزء از پیکار با ترکان و تاتار سخن نمی‌گفت. کارخانه ذوب فلزات، توپ و خمپاره‌انداز می‌ریخت و تفنگ می‌ساخت. برای شناخت بهتر شرایط تاریخی کوشش شده از روش ادبیات تطبیقی استفاده شود.

در طی دوران زندگی شخصی و در طی دوران فعالیت‌های شغلی و در طی مطالعات عملی در زندگی خود برحسب طبیعت ذهنی و فکری همیشه دوست داشتم پدیده‌ها را با یکدیگر مقایسه کنم و در کتاب حاضر بدنبال مقایسه ایران و روسیه در طول تاریخ هستیم. هدف مقایسه شرایط حاکم بر حکومت‌های ایران و شرایط حاکم بر حکومت‌های روسیه است. بدنبال یافتن این پاسخ هستیم که ایران به عنوان یک ملت کهن و یک کشور قدرتمند که سیطره فرهنگی و نظامی خود را به اقوام مختلف منطقه داشته به عنوان یک همسایه، نسبت به روسیه در دورانی از تاریخ گاهی قدرت برتر و گاهی قدرت هم‌وزن بوده است.

مقایسه تاریخ دو کشور به ما نشان می‌دهد تا زمانی که فرهنگ و تمدن بر ملت‌ها حاکم بوده ایران همسایه متمدن و قدرتمندی بوده است و از زمانی که تسهیلات نظامی در اروپا اختراع شد و برتری نظامی ظاهر گشت، روسیه توانست ابزارهای جنگی کشورهای اروپائی را خریداری و سپس به تولید انبوه برساند و سپس به کمک قدرت‌های نظامی اروپائی برتری نظامی بدست آورد و جنگ‌هایی را بر ایران تحمیل کند و در نتیجه امتیازاتی را بدست آورد.

روش کار شامل مطالعه تاریخی کتب و نوشته‌های تاریخی - سفر به کشور روسیه شهرهای سنت‌پترزبورگ و مسکو رفتن به سفارت روسیه و ملاقات با سفیر روسیه در ایران سفر به انگلستان و آمریکا برای به‌دست آوردن کتب و اسناد و مدارک - سفر به مشهد مقدس به مناسبت یکصدمین سال بمباران حرم مطهر - سفر به شهرها و مناطق مختلف که قبلاً در آن جاها اتفاقات صورت گرفته و شنیدن قصه‌ها و داستان‌ها از بزرگان و جمع‌آوری آنان و نوشتن، تحلیل و مقایسه اطلاعات بوده است.

ملاقات با نویسندگان تاریخ و مشورت با آنان برای روشن ساختن زوایای تاریک روابط دو کشور قسمت دیگری از روش کار بوده است. از آغاز اندیشه نوشتن چنین کتاب تاریخی هشت سال می‌گذرد و چنین زمان طولانی برای کار تاریخی طولانی و جان‌فرسا است ولی آنجا که عشق به یافتن حقایق در دل لانه می‌کند و انگیزه برای کشف واقعیت‌ها پیدا می‌شود دلایل گوناگون به ذهن نویسنده می‌رسد که واقعیت‌ها را شخصاً درک و در لابه‌لای کتب و نوشته‌ها و در مکان‌های واقعی و در نزد اشخاص حقیقی آن‌ها را دریابد، بخصوص که در کنار زندگی و کار و فعالیت‌های اجتماعی این کار انجام می‌شود و با چنین اندیشه‌ای جمع‌آوری اطلاعات و تدوین تاریخی آن سال‌ها به طول می‌انجامد.

روش تحقیق و مدت زمان نگارش شامل:

- ۱- استفاده از مستندات تاریخی از جمله کتب - مجلات - روزنامه‌ها.
- ۲- تحقیقات میدانی سفر به مسکو - سنت‌پترزبورگ - وین - پاریس - مشهد - رفتن به سفارت روسیه و ملاقات با آقای سفیر سادوف نیکوف و یافتن محل قدیم سفارت، محل قتل گریبایدوف.
- ۳- تاریخ شفاهی از بازماندگان جنگ لاله‌کان.
- ۴- ملاقات و مشورت با نویسندگان تاریخ.
- ۵- مدت هشت سال مطالعه و جمع‌آوری اطلاعات برای تألیف کتاب.